

Tolnai Mihály kensingtoni tanár végrendelete. Az Angliába vándorolt Tolnai Mihály alakja régóta foglalkoztat, de ez ideig két album-bejegyzésen kívül nem maradt fenn tőle semmilyen írásmű, levelezése más magyarokkal, ha volt is, elveszett. Most újabb kutatásaim során az angol Nemzeti Archívumban sikerült megtalálnom Tolnai Mihály végrendeletét.

Ez az 1640-ben született és Sárospatakon tanult református peregrinus 1670-ben bukkan fel először Groningenben. Itt Maresiusnál disputál,¹ de csakhamar átutazik Angliába, ahol először Oxfordban köt ki, valószínűleg ifjabb Tarczali Pállal együtt. Utóbbi William Sancroft segítségével kerül Oxfordba.² Majd ott ad ki egy latin disszertációt, de útítársa, Tolnai (aki egészen bizonyosan nem azonos a „kuruc” Tolnai Szabó Mihállyal) hamarosan átmegy Cambridge-be, ahol előadásokat látogat. Két, de lehet, hogy még több kollégiumtól is kap, a *vice-chancellor* ajánlásával, szép összegű segélyt.³ Cambridge-ben Tolnai Thomas Page pártfogását élvezi. Page befolyásos ember, 1672-ben még csak a King’s College *fellowja*, de 1675-től már *provostja*, vagyis igazgatója. Page dicséri William Sancroft-hoz írt levelében „Tolnay” urat, akit jól ismer és aki, úgymond „tanulni vágyó, szerény ember, gyakran jár istentiszteletre és életmódja feddhetetlen”.⁴ Sancroft ebben az időben a londoni Szent Pál katedrális dékánja és a külföldi protestánsok, főleg a magyarok pártfogója. Alighanem imponál neki, hogy egy olyan távoli tartományból, mint Erdély és a királyi Magyarország, Angliát keresik fel a fiatal teológusok, velük szemben mindig segítőkész. Bár nincs rá bizonyítékom, azt hiszem, vagy azonnal, vagy pár évvel később ő ajánlja be Tolnai Mihályt (a jó latinost) Kensingtonba, ahol a helyi iskolában szükség van *Latin Mesterre*.

Tarczali közben visszament Hollandiába és bár nem tudjuk pontosan megmondani, Tolnai mikortól kezdett tanítani Kensingtonban, talán már ott volt a gályarabok angliai látogatása és pénzgyűjtése idején 1676–77-ben, de egy biztos: 1685-ben már ismert tagja a kicsiny, de befolyásos londoni magyar kolóniának. Ezt Kaposi Sámuel-től tudjuk, akinek címjegyzékében Mezőlaki és Sylvanus-Szilágyi mellett fennmaradt Tolnai címe is, ennek alapján feltételezhetjük, meg is látogatta a kensingtoni latintanárt.⁵ Vajon kitől kapta meg ezt a címet? Talán Kolosvári István erdélyi tanártól, aki 1675-ben járta végig Angliát és „enyedi” adományokat gyűjtve a cambridge-i kollégiumokat? Vagy a fáradhatatlan Mezőlakitól, aki bizonyára levelezett hollandiai, vagy magyarországi ismerőseivel, s akinek címe szintén szerepel Kaposi listáján?⁶

1689 és 1701 között valahányszor főrangú magyar látogató fordul meg Londonban, meglátogatták Tolnai Mihályt. Az uralkodó házaspár, III. Vilmos és felesége, II. Mária, kensingtoni új palotájukban laknak, s ahogy Bethlen Mihály följegyezi, csak hetente kétszer járnak be Whitehallba. Érdeemes tehát Kensingtonba utazni, ahol királyék „megudvarlása” után Bethlen és kísérfője, Borosnyai Nagy János Tolnai uramnál vacsoráznak, aki „jól tart bennünket... magyar kápasztával és jó veres,

¹ RMK III. Pótlások, 6603, valamint RMK III. 2560 tételszámokon nyilvántartott disputációk nem tőle, hanem Tolnai Szabó Mihálytól valók. (A szerk.)

² GÖMÖRI György, *A bujdosó Balassitól a meggyászolt Zrínyi Miklósig. Tanulmányok*. Bp., Argumentum, 1999, 187.

³ A Christ’s és a King’s kollégiumtól kap (nevesítve) segélyt 1671-ben: Christ’s Account Book, 1663–1682, 1672: Michaelmas Term, „to Mr Tolney, Hungarian, upon the VC Recommendation...” £ 1.00; és King’s College, Mundum Books 33, 1672: „Michaeli Tolnai Hungaro S. S. Theologi Candidat. ex consensu Magistri praepositi et Seniorum...” £1.10.

⁴ Page levele keltezetlen. Bodleian Library, Oxford, Ms Tanner 33, fol.56. Hivatkozik rá GÖMÖRI György, *Kultúránk követei a régi Európában*, Bp., Editio Princeps, 2009, 150.

⁵ GÖMÖRI 2009, i. m. 151.

⁶ KAPOSI Sámuel, *Omniarium*, MS Tomus VII, 217 (Lucian Blaga Egyetemi Könyvtár, Kolozsvár, mikrofilmje a szegedi Egyetemi Könyvtárban), 216. jegyzet.

fejér borral”.⁷ Három évvel később Teleki Pál is megfordul Londonban. Már érkezése másnapján (1697. május 29-én) ellátogat „Kinczintonban”, ahol (dátum nélkül) Tolnai Mihály be is írja nevét emlékalbumába, egy Ovidius-idézettel az Átváltozásokból, magát „hospes apud Anglos in agro Kensingtonensi” módon aposztrofálva.⁸ Más szóval Tolnai annyi év után még mindig „vendégnek” tekinti magát új otthonában. De sűrűn találkozik más magyarokkal és erdélyi barátokkal. Az erdélyi Adam Franck, aki ekkor már londoni postamester, tőle értesül Teleki kensingtoni érkezéséről és tudjuk, hogy Tolnai Mihály állandó kapcsolatban van a sikeres tankönyvszerző Szilágyi-Sylvanus Györggyel.⁹ Nála szállt meg 1699-ben a „Dialithus” néven Oxfordban könyvet kiadó Gyöngyösi Árva Pál is, innen írt levelet John Mill oxfordi tanárnak. Fennmaradt ezen kívül egy könyvedikációja: Gyöngyösi Franckerben megszerezte és elküldte Tolnainak Otrókócsi Fóris Ferenc *Origines Hungaricae* című könyvét egy meglehetősen meleg hangú latin szöveggel.¹⁰ Végül az utolsó nyom a kensingtoni tanárról bejegyzése Bonyhai Simon református teológus albumába 1701 késő tavaszán. Tolnai az album két lapjára írt be egy jelmondatot latinul és egy epigrammát magyarul, valamint egy Juvenalis-idézetet, mindez jelzi öreg korának csüggedtségét, magányának szomorúságát, mintegy búcsúzását az élettől. A két magyar sort érdemes idézni: „Mi légyen az élet, hogyha aszt vizsgálom / Játék, s úgy találok, s múló árnyék s álom”.¹¹ Utána még pár évig élt, valószínűleg egyre jobban betegeskedve; 1703. november végén halt meg.

Tolnai Mihály angol nyelvű végrendelete a Nemzeti Archívum gyűjtemény Public Record Office-ában a PRO 11/474/52 számot viseli, két és fél lapot tesz ki (207–209), dátuma 1703. november 17/27. Első olvasásra nem különbözik a kor más hasonló dokumentumaitól, három részből áll, az első, leghosszabb angol rész az *In the name of God, Amen* nagybetűs címet viseli, utána jön egy ugyancsak angol *codicil* (kiegészítő záradék), *Know all men...* címmel, majd befejezőként egy rövid latin nyelvű *Probatum* (hivatalos hitelesítés) későbbi, 1704. január 10-i keltezéssel. A legtöbb örökös angol férfi, vagy nő, Tolnai barátai, illetve szolgálói, két kivétellel. Számunkra a végrendelet érdekessége, hogy kiderül belőle, Tolnai Mihály jómódú embernek számított a korabeli Angliában, számos helyi barátja volt, de nem csak angolokra hagyta tudós könyveit.

A legnagyobb összeget, 120 font sterlinget és egy ezüst korsaját, ezüstkanalakkal Tolnai végrendeletében egy Mrs. Susannah Nash nevű hölgyre hagyta (címe: Ham House, Surrey), akit „szeretett barátjaként” (*my loving friend*) emleget. Különféle tárgyakat, így egy ezüst dohányszelencét, valamint tíz fontot hagy egy kensingtoni barátjára, aki a mulatságos és elég ritka Francis Gotobed (kb.: ’eridj az ágyba’) nevet viseli. Ami a könyveit illeti, ezek többsége latin nyelvű lehet, bár biztosan van köztük egy angol biblia is, ezeket részben Gotobed valamelyik unokája, részben egy Peter Caillau nevű kollegája, a helyi franciatanár (akiben száműzött hugenottát gyanítunk) örökli. Tolnai szolgálólányairól és házvezetőnőjéről is gondoskodik, legalább is az utóbbi, egy Mrs. Elizabeth Wright nevű (özvegyasszony?) kapja meg Tolnai ágyát és összes bútorait. A végrendelet közepe táján ismerős nevet olvasunk, Szilágyi-Sylvanus Györgyről van szó, a sikeres latin–görög nyelvű tankönyvíró magyarról, akinek 1676 és 1702 között számos kiadványa jelent meg,¹² de aki, úgy

⁷ *Bethlen Mihály útinaplója*, szerk. Jankovics József, Bp., Magyar Helikon, 1981, 98.

⁸ *Teleki Pál külföldi tanulmányútja*, szerk. Font Zsuzsa, Szeged, 1989 (Fontes Rerum Scholasticarum, 3), 298.

⁹ *Teleki Pál album amicorum*, OSZK, Duod. Lat. 168, fol. 239.

¹⁰ H. O. COXE, *Catalogue of the MSS in Oxford Colleges*, I. 1972 (az 1852-es kiadás reprintje), CCCXXXVI. John Mill’s correspondence... fol. 62/v. A dedikált *Origines...* jelenleg a cambridge-i Pembroke College birtokában, jelzete 8.14.35.

¹¹ *Bonyhai György album amicorum*, OSZK, Oct. Lat. 121, 164/v–165. Idézi GÖMÖRI 2009, i. m. 153.

¹² Sylvanus utolsó kiadványa életében valószínűleg a *L. Annaei Senecae Philosophi Sententiae*

látszik, néha kölcsönre szorult állandó jövedelmű kensingtoni magyar barátjától. Tolnai elengedi „Dr Silvanus”-nak öt fontra szóló kötelezvényét és még öt fontot hagy a Londonban élő élelmes és tudós magyarra. Ennek alapján módosítanunk kell a Tolnaival körülbelül egykorú Szilágyi-Sylvanus feltételezett halálozási dátumát. A jelek szerint 1703 novemberében még életben volt.¹³

Természetesen jótékony célokra is hagy pénzt Tolnai, ezek elosztását jóbarátjára, Francis Gotobedre bízta. Ami a kiegészítő záradékot illeti, annak keletzése 1703. november huszonkettedike, benne Tolnai gondoskodik Mrs. Elizabeth Lewisről, akit „partnerének”, vagyis élettársának nevez, Mrs. Margaret Camden nevű szolgálójáról (akire már hagyott tíz fontot a végrendeletben) és Thomas Smithről, aki *Writing Master* a Ludgate környéki Ditchside iskolájában, rájuk hagyja a neki járó és még kinn lévő összes tartozásokat. Ezekről azért is érdemes megemlékezni, mert miután Tolnai megnevezte a fenti örökösöket, úgy rendelkezik, hogy „a Dr Silvanusú illető végrendeletét semmisnek tekinti”, nem hagy külön pénzt Sylvanusnak, amíg az nem fizeti vissza a kötelezvényben vállalt tartozását. Csak sejteni lehet, mi van a záradék-módosítás mögött, hiszen Lewis asszony neve nem fordul elő korábban a végrendeletben, ezt a hiányt (vagy elnézést?) az asszonyság joggal sérelmezte, s úgy tűnik, a már súlyosan beteg Tolnait rábeszélte a záradékra. Ami Francis Gotobedet illeti, ő bizonyára teljesítette Tolnai Mihály végső kívánságait. A Nemzeti Archívum adatai szerint az ugyancsak jómódú Gotobed kilenc évvel élte túl magyar születésű, de élete felét angol földön töltő, s itt, a kensingtoni iskolában tanító barátját.¹⁴

GÖMÖRI GYÖRGY

---

morales praecipuae... második vagy harmadik kiadása volt, amit az 1701-es Term Catalogue-ban hirdetett Philip Monckton könyvtáros. Ezzel nem lett vége művei kiadásának, amelyek a 18. század folyamán még hét alkalommal jelentek meg londoni könyvesboltokban: GÖMÖRI, George, *George Sylvanus – a 17th century classical philologist = Angol Filológiai Tanulmányok*, 13(1985), 41.

¹³ Ennek fényében javításra szorul a 137. számú Sylvanus-szócikk: GÖMÖRI György, *Magyarországi diákok angol és skót egyetemeken 1526–1789*, Bp., 2005 (Magyarországi diákok egyetemjárása az Újkorban, 14).

¹⁴ Francis Gotobed végrendelete, National Archives, PROB 11/526/221.